

Abordări conceptuale privind tactica audierii persoanelor care fac declarații cu bună-știință false

Conceptual approaches to the tactics of interrogation of persons making intentionally false statement

Vitalie Rusu¹, Andrei Nastas²

Rezumat: Audierea reprezintă un proces de obținere a declarațiilor de la persoana care deține informații relevante pentru cercetarea și examinarea cauzelor penale. Aceasta este cea mai răspândită și, în același timp, cea mai complicată acțiune procesuală. Or, acest lucru se datorează nu doar faptului că în fața reprezentantului organului de drept s-ar afla, de frecvente ori, persoane care fie nu doresc să comunice adevărul, fie refuză, în genere, să facă declarații; a se înșela, a comite erori, a greși poate și persoana care dorește sincer să comunice tot ce cunoaște în legătură cu circumstanțele cauzei. Declarațiile false au o deosebită periculozitate, în special în cauzele cu bază probatorie „subredă”, modestă, unde, în calitate de probe, sunt invocate declarațiile anumitor persoane, urmare a cărui fapt persistă riscul și crește probabilitatea pronunțării unor hotărâri ilegale. Declarațiile false se pot referi la orice circumstanțe ale cauzei penale și pot fi făcute de orice persoană supusă actului de audiere. Pentru organul de drept, declarațiile reprezintă o sursă de informare, iar datele pe care le conțin au statut de probe. Pentru bănuît și învinuit, declarațiile reprezintă un mijloc de apărare în raport cu bănuiala sau învinuirea ce li se aduce. Toate aceste aspecte urmează a fi luate în calcul, apreciind, astfel, importanța actului de audiere în cadrul proceselor penale. În mare parte, aceste aspecte justifică importanța și actualitatea instituirii și aplicării unor procedee tactice specifice în materia audierii persoanelor care fac declarații cu bună-știință false.

Cuvinte-cheie: declarații, martori, bănuți, învinuiți, acțiuni de urmărire penală, criminalistică, tactică, audiere, probe, probatoriu, procedeu, prezentare denaturată, percepere, falsificare, sinceritate, jurământ, eschivare, motive, situații de conflict

¹ Conferențiar universitar, doctor, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Decan, Facultatea de Drept și Științe sociale (Associate Professor, PhD, Alecu Russo Balti State University, Dean, Faculty of Law and Social Sciences), e-mail: russuvitalie@mail.ru

² Conferențiar universitar, doctor, Cercetător științific superior, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Academia de științe a Moldovei (Associate Professor, PhD, Senior Scientific Researcher, Institute of Legal, Political and Sociological Research, Academy of Sciences of Moldova), e-mail: ady_bax@yahoo.com

Abstract: An interrogation is a process of obtaining statements from a person who has information relevant to the investigation and examination of criminal cases. This is the most common and, at the same time, the most complicated procedural action. However, this is not only due to the fact that in front of the representative of the law enforcement body there are often people who do not want to communicate the truth, or they generally refuse to make statements; even the person who sincerely wants to communicate everything he/she knows about the circumstances of the case may be confused or make mistakes. False statements are particularly dangerous, especially in modest, „weak”, evidence cases, where the statements of certain persons are relied on as evidence, as a result of which the risk persists and the likelihood of unlawful rulings increases. False statements may relate to any circumstance of the criminal case and may be made by any person subjected to the act of interrogation. For the law enforcement body, the statements are a source of information and the data they contain have the status of evidence. For the suspect and the accused, the statements represent a means of defense against the suspicion or accusation brought against them. All these aspects are to be considered, thus appreciating the importance of the interrogation in criminal proceedings. To a large extent, these issues justify the importance and timeliness of the establishment and application of specific tactical procedures for the interrogation of persons making intentionally false statements.

Keywords: statements, witnesses, suspects, accused, criminal prosecution action, forensics, tactics, interrogation, evidentiary items, evidence, procedure, distorted presentation, perception, falsification, sincerity, oath, evasion, reasons, conflict situations

1. Introducere

Asigurarea unei justiții accesibile și funcționale este unul dintre obiectivele prioritare ale reformei judiciare. Rolul primordial în soluționarea conflictelor sociale este deținut de stat. Pe de altă parte, un pericol iminent pentru justiția actuală, dar și pentru relațiile sociale din alte domenii, îl prezintă declarațiile cu rea voință, care produc variate consecințe juridice, necesare în vederea soluționării diferitor raporturi sociale. În acest context, ocrotirea juridico-penală a declarațiilor producătoare de consecințe juridice implică o actualitate nuanțată. Faptele infracționale privind declarațiile enunțate subminează activitatea normală a sistemului judiciar și a organelor de drept și aduc atingere actului de justiție. În vederea satisfacerii imperativelor politicii penale, reacția statului la săvârșirea oricăror infracțiuni trebuie să se materializeze în restabilirea ordinii de drept și tragerea la răspundere și sancționarea făptuitorilor.

O pârghie efectivă în asigurarea legalității în cadrul probatorului o constituie legea penală, cu anumite norme de incriminare. Aici se adăpostește o parte a instrumentarului de ocrotire juridico-penală a declarațiilor producătoare de consecințe juridice. Menirea funcțională a acestui instrumentar constă în garantarea stabilirii obiective, prin intermediul interdicțiilor și măsurilor de drept penal, a împrejurărilor cauzei, precum și în

respectarea drepturilor și libertăților persoanei. Or, în situația depunerii anumitor declarații cu aspect criminalistic, în fiecare caz separat, sunt luate în calcul în deplină măsură urmările prejudiciabile ale acestora. Mai este necesară și o atitudine prudentă privind determinarea anumitor criterii care diferențiază răspunderea penală în situația reglementării componentelor de infracțiune legate de ocrotirea juridico-penală a declarațiilor producătoare de consecințe juridice³.

2. Reflecții de ordin general privind audierea martorului

Declarațiile martorilor constituie mijloacele de probă folosite cu frecvență sporită, întrucât în multe situații nu există urme materiale care să îngăduie folosirea altor mijloace de probă. În plus, declarațiile martorilor sunt accesibile în orice cauză penală, spre deosebire de celelalte mijloace de probă ce nu pot fi folosite decât acolo unde specificul cauzei permite⁴. Audierea reprezintă una din cele mai răspândite modalități de obținere a probelor⁵. Audierea martorului, privită ca o activitate tactică complexă, nu se oprește odată cu ascultarea propriu-zisă a martorului și consemnarea declarațiilor sale. În mod obligatoriu, ascultarea este precedată de o activitate pregătitoare și este urmată de verificarea și aprecierea mărturiei în contextul întregului datelor și informațiilor pe care le oferă întreg ansamblul probator.

Necesitatea efectuării acestei activități tactice se desprinde din faptul că martorul este, în cele din urmă, un persoană cu o structură psihică particulară și care se află într-o anumită relație socială cu persoanele implicate în cadrul procesului penal⁶. Din caracterul declarațiilor martorilor de a fi mijloc de probă uzual, esențial, de drept comun, decurge capacitatea juridică de a fi martor în procesul penal a oricărei persoane, în principiu, fără limitări inflexibile și fără incapacități nejustificate de necesitatea stabilirii adevărului; numai o atare capacitate juridică a martorilor (extrem de amplă) asigură în procedura penală examenul analitic al faptelor și circumstanțelor comiterii acestora, precum și al persoanei participanților la săvârșirea acestora⁷.

³ A. Nastas, *Răspunderea pentru declarațiile cu rea-voință în dreptul penal*, Autoreferatul tezei de doctor în drept, Chișinău, 2017, p. 3.

⁴ I. Doltu, V. Draghici, M. Negip, *Martorul în procesul penal*, Editura Lumina Lex, București, 2004, p. 7.

⁵ Л. Я. Драпкин, В. Н. Карагодин, *Криминалистика. Учебник*. Издательство ПРОСПЕКТ, Москва, 2007, p. 277. (L. Ia. Drapchin, V. N. Caragodin, *Criminalistica. Uciebnic*. Izdatelistvo PROSPECT, Moscova, 2007, p. 277).

⁶ C. Miheș, *Criminalistica. Ascultarea martorului*, Editura Lumina Lex, București, 2008, p. 194.

⁷ I. Doltu, V. Draghici, M. Negip, *op. cit.*, p. 52.

Ascultarea martorului, privită ca activitate tactică complexă, trebuie să fie realizată ținându-se cont de anumiți factori: dispozițiile legale care reglementează ascultarea martorilor, regulile de tactică criminalistică aplicabile la ascultarea martorilor și nu în ultimul rând, persoana martorului, precum și procesul formării declarațiilor în conștiința martorului. Organul judiciar, cunoscând temeinic dispozițiile legale și procedeele tactice de ascultare, trebuie să determine martorii să declare tot ceea ce cunosc și este relevant pentru cauză și, apoi, să valorifice cele relatate de martor în cadrul procesului penal pentru aflarea adevărului și justa soluționare a cauzei⁸. Ascultarea martorilor reprezintă activitatea cu frecvența cea mai ridicată și, în același timp, activitatea căreia, atât în prima, cât și în a doua fază a procesului penal i se consacră o mare parte din timp, un mare volum de muncă, reprezentând de multe ori pentru organele judiciare o sursă importantă a informațiilor necesare aflării adevărului. Procedeele tactice de ascultare a persoanelor în procesul penal sunt elaborate pe baza normelor procesual penal și au menirea de a asigura deplina eficiență a acestora. Procedeele tactice au caracterul unor recomandări, pe când normele procesual-penale care reglementează audierea martorilor au caracter de obligativitate, eludarea acestora nefiind permisă⁹.

3. Procedee tactice aplicate la ascultarea martorilor care fac declarații mincinoase

În unele situații la audierea martorilor ofițerul de urmărire penală se poate confrunta cu prezentarea denaturată a faptelor ce interesează cercetarea cauzei. Prin aceasta ei depun declarații cu falsificarea faptelor, ori refuză să facă anumite declarații pe marginea cauzei cercetate. Acest lucru unii martori îl pot face din diverse motive: ură, dorința de răzbunare, interese materiale, înțelegere prealabilă cu infractorii etc. În astfel de cazuri, audierea martorilor se efectuează în situația de conflict. Stabilirea contactului psihologic cu cel ce face declarații false, practic, este imposibilă. În legătură cu aceasta, știința criminalistică a elaborat și recomandă organelor de urmărire penală un șir de procedee tactice ce pot fi utilizate în învingerea situației de conflict și obținerea declarațiilor veridice de la martorii neconștiincioși¹⁰.

Datorită mărturiei mincinoase, organele judiciare sunt stingherite în activitatea de stabilire a adevărului material și implicit împiedicate să înfăptuiască justiția care constă în soluționarea cauzelor penale potrivit

⁸ C. Miheș, *op. cit.*, pp. 8-9; C. Aionîtoaie, T. Stănică, V. Gheorghe, V. Bercheșan, *Tactica criminalistică*. Serviciul Editorial și Cinematografic al M.I. București, 1989, p. 82.

⁹ I. Doltu, V. Draghici, M. Negi, *op. cit.*, pp. 65-66.

¹⁰ M. Gheorghiță, *Tratat de criminalistică*, F.E.P. Tipografia centrală. Chișinău, 2017, p. 564.

acestui adevăr¹¹. Declarația mincinoasă a martorului este capabilă să afecteze activitatea normală a organelor de justiție. Pericolul social al acestei fapte este determinat de faptul că ea este capabilă să ducă organele de drept și judiciare pe o cale incorectă. Anume, ca rezultat al declarațiilor false, sunt posibile situațiile de eludare a răspunderii penale de către persoanele vinovate, aplicarea nejustificată a unei pedepse mai blânde și condamnarea persoanelor care nu au nici o vină¹².

Declarațiile neconforme cu realitatea și denaturatoare de adevăr în privința faptelor care au fost percepute de martor sunt considerate ca fiind mincinoase¹³. Pentru obținerea unor declarații complete și exacte, organul judiciar trebuie să folosească în activitatea de ascultare (sau de audiere - termenii sunt sinonimi) procedee tactice adecvate, puse la dispoziție de tactica ascultării persoanelor; parte componentă a tacticii criminalistice. Procedeele tactice care își găsesc aplicare la ascultarea martorilor în procesul penal nu sunt construcții artificiale, hibride ci, dimpotrivă, reprezintă rezultatul generalizării științifice a experienței pozitive acumulate de organele judiciare, a căror eficiență și utilitate au fost verificate, de-a lungul timpului, de practica cercetării infracțiunilor. În vederea ascultării martorilor, organul judiciar este obligat, printre altele, să ia următoarele măsuri: a) să studieze materialele cauzei; b) să identifice și să precizeze cercul de persoane ce urmează să fie ascultate în calitate de martor, ordinea și modalitatea chemării lor, locul în care se efectuează ascultarea; c) să culeagă informații cu privire la martorii esențiali, de ale căror depoziții poate depinde soluționarea cauzei; d) să elaboreze planul de ascultare a martorilor¹⁴.

Stabilirea sincerității martorului reprezintă un element foarte important, deoarece, dacă organul judiciar nu este deplin convins că martorul este sincer, nu va folosi declarația pentru soluționarea cauzei. Determinarea bunei credințe a martorului este o operațiune greu de realizat, mai ales că selectarea martorilor se face de obicei la începutul cercetării cauzei, moment la care există destul de puține date despre faptă, împrejurările în care a fost comisă ori despre făptuitor. În funcție de evoluția cercetărilor, se vor putea obține mai multe argumente în privința sincerității martorului. Nu putem

¹¹ A. Nastas, V. Cușnir, *Răspunderea pentru declarațiile cu rea-voință în dreptul penal*, Monografie, Chișinău, 2019, p. 171; T. Toader, *Drept penal român. Partea specială*, Ediția a 5-a revizuită și actualizată până la 10 ianuarie 2011, Editura Hamangiu, București, 2011, pp. 301-302.

¹² A. Gîrlea, *Justiția în calitate de obiect al denunțării false și al declarației mincinoase*, în *Legea și Viața*, octombrie 2012, p. 57; A. Nastas, V. Cușnir, *op. cit.*, pp. 171-172.

¹³ *Idem*, p. 183; A. Ю. Бунев., В. Ю. Бунеева, *Особенности уголовной ответственности за принуждение к даче показаний*, Красноярск, 2001, p. 16. (A. Iu. Bunev, V. Iu. Buneeva, *Osobennosti ugolovnoi otvetstvennosti za prinuzhdenie c dache pokazanii*, Crasnoiarsk, 2001, p. 16).

¹⁴ I. Doltu, V. Draghici, M. Negip, *op. cit.*, p. 66.

excluce martorul de rea-credință din analiza noastră, în sensul că, pe parcursul ascultării martorului, un lucru esențial care trebuie determinat este gradul de sinceritate al martorului. Doar după ce se cunoaște acest lucru, se va putea concluziona că acel martor este sau nu sincer. Dacă se cunoaște (din punct de vedere psihologic și tactic) martorul mincinos, organul judiciar va putea să se ferească de el¹⁵.

4. Factori și motive care determină declarațiile mincinoase ale martorului

Potrivit rezultatelor mai multor cercetări științifice, există diverse categorii de factori și motive, care determină martorii să prezinte declarații mincinoase. Printre acestea pot fi numite: a) cointeresarea materială sau morală ca rezultat al cauzei datorită raportului de legătură cu învinuitul, inculpatul sau altă parte în proces, raport de legătură care poate consta în: legături de rudenie, primire de bani, bună sau rea vecinătate, colegialitate de serviciu sau de studii, rivalitate, dușmănie, înrăire, invidie, simpatie, antipatie etc.; b) sentimentul de frică inspirat de monstruoșitatea celor implicați în proces sau datorită presiunilor directe exercitate de către persoanele cointereseate (rude ale infractorilor, prieteni, complici, avocați ș. a.). De multe ori, martorii, victimele sau membrii familiilor lor sunt intimidați prin diverse amenințări de înspăimântare, intimidare, răzbunare; c) sentimentul de inoportunitate a obligațiilor împovărătoare de martor, victimă, tendința de a evita eventualele chemări în fața organului de urmărire penală și în instanța de judecată; d) atitudinea negativă a persoanelor cu antecedente penale față de organele de drept (urmărire penală, judecată), în legătură cu efectuarea justiției neechitabile, determinată de relațiile avute cu acestea anterior; c) diverse motive personale sau de grup.

Declarațiile mincinoase (false) pot fi depuse privitor la orice circumstanțe ale cauzei cercetate sau cu privire la persoanele-părți în proces. Acestea (declarațiile mincinoase) pot fi prezentate atât în favoarea cât și în defavoarea (detrimentul) persoanei care le face. De exemplu, motive la depunerea declarațiilor false de către martor, după cum demonstrează practica, pot fi: a) lipsa de curaj, frica de a strica relațiile sale cu alte persoane-părți în cauza cercetată; b) dorința de a-l ajuta pe bănuít, învinuit, inculpat să se eschiveze de răspunderea penală; c) frica de răzbunare din partea bănuítului, învinuitului, rudelor sau cunoștințelor acestora; d) tendința de a ascunde unele acțiuni proprii ilegale, comportamentul propriu amoral sau chiar infracțional în anumite situații; e) evaluarea eronată a propriilor acțiuni ca prejudiciabile și dorința de a le ascunde sau de a le prezenta în alt mod decât așa cum au avut loc în realitate; f) năzuința de a nu participa

¹⁵ C. Miheș, *op. cit.*, pp. 11-12.

ulterior în calitate de martor în cauza respectivă atât la urmărirea penală, cât și în instanța de judecată etc.¹⁶.

Declarațiile mincinoase se pot referi la orice circumstanțe ale cauzei penale, fiind oferite fie în propriul interes, fie în defavoarea unor anumite persoane¹⁷.

Iată de ce sarcina psihologiei judiciare în acest domeniu nu este deloc ușoară, cu atât mai mult sarcina celor care, în calitate de organe judiciare, trebuie să descopere adevărul în cauză. Cel care realizează activitatea tactică de ascultare a martorului - organ de cercetare penală, procuror sau judecător - trebuie să își formeze o părere fundamentată privind o serie de aspecte pe care le poate deduce din modul cum se prezintă martorul, modul de exprimare, modul cum vorbește, gândește, gesturi, mimica, precum și din relatările altor persoane, atunci când este cazul să i se verifice credibilitatea¹⁸.

Trebuie să reținem că în declarațiile martorilor de bună-credință se pot strecura erori indiferent de faptul că acesta dorește să comunice cu precizie informații despre circumstanțele pe care le cunoaște. Erorile în declarațiile martorilor de bună-credință pot apărea în procesul percepției anumitor fapte despre care el comunică, în timpul memorizării lor precum și la momentul în care face declarații. Erorile ce apar în cadrul percepției anumitor fapte, cu referire la care se fac declarații, pot fi rezultatul unor calități subiective ale martorului, precum și a condițiilor obiective în care s-a desfășurat perceperea (insuficiența organelor de auz, vederea slabă, starea de frică, starea de ebrietate, iluminarea necorespunzătoare, distanța mare etc.). Lipsa de atenție în raport cu evenimentul care a avut loc reprezintă, de asemenea, un factor substanțial care influențează perceperea din partea martorului, plenitudinea și corectitudinea declarațiilor lui. Erorile în declarațiile martorilor de bună-credință pot fi și rezultat al particularităților memoriei sau al uitării anumitor momente. Martorul poate uita unele circumstanțe, își poate aminti unele momente parțial, poate substitui involuntar unele fapte reale cu cele care nu au avut loc. Erorile pot fi determinate și de sugestiile altor persoane care au urmărit faptul infracțional. Erorile în declarațiile martorilor de bună-credință se pot datora și expunerii nereușite a faptelor cunoscute sau efectuării incorecte și neiscusite a audierii¹⁹.

¹⁶ M. Gheorghită, *op. cit.*, pp. 565-566.

¹⁷ *Криминалистика. Учебник.* / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская. Издательство НОРМА. Москва, 2016, p. 599 (*Criminalistica. Ucebnic.* / Т. V. Averianova, R. S. Belkin, Iu. G. Coruhov, E. R. Rossinskaia. Izdatelismvo NORMA, Moscova, 2016, p. 599).

¹⁸ С. Miheș, *op. cit.*, p. 13.

¹⁹ *Учебник уголовного процесса.* Ответственный редактор, профессор А. С. Кобликов. Издательство СПА РК, Москва, 1995, pp. 85-86 (*Ucebnic ugovnogo proțessa.*

Dacă procesul inițial, de formarea a mărturiei în conștiința martorului, nu este înțeles pe deplin de către persoana care face ascultarea, sub aspectul cauzalităților și influențelor pe care acesta le suferă, atunci fazele ulterioare și, cu atât mai mult, evaluarea mărturiei vor fi viciate de această împrejurare. Organul judiciar nu va ști, de multe ori, cum să asculte, ce întrebări să pună ori cum să le formuleze și nici nu va ști care este cauza inadvertențelor din declarațiile martorului sau cauza contradicțiilor dintre elementele evidențiate de declarația martorului și cele conținute de celelalte probe administrate în cauză²⁰.

De asemenea, nu vom trece cu vederea că, dintre factorii care influențează stocarea, respectiv uitarea, amintim: volumul materialului, semnificația lui, particularitățile de vârstă și individuale ale subiecților, timpul scurs de la eveniment, temperamentul martorului, interesul martorului pentru acel eveniment, durata memorării, complexitatea materialului, gradul de înțelegere al acestuia, adâncimea procesului informației și intenționalitatea învățării²¹.

În aceste circumstanțe, aprecierea depoziției martorului de bună-credință care, mai presus de voința sa, conține denaturări, constituie o operație poate chiar mai anevoioasă decât dezvăluirea atitudinii de rea-credință, deoarece presupune detașarea acelor laturi ale mărturiei care corespund adevărului de acele aspecte care involuntar nu reflectă adevărul și aceasta cu atât mai mult cu cât în cuprinsul uneia și aceleiași depoziții au putut acționa concomitent mai multe cauze de denaturare, deoarece martorul, pe alocuri, a putut adăuga, omite, substitui sau transforma în mod involuntar faptele²².

Dubiile în privința veridicității declarațiilor pot apărea atât în timpul audierii cât și după finalizarea ei. În procesul audierii aceste dubii sunt generate de caracterul contradictoriu al declarațiilor, de schimbarea lor, de lipsa unei logici în raport cu cele declarate, de necoresponderea vădită între circumstanțele cauzei și materialul probator aflat la dispoziția organului de urmărire penală. Caracterul fals al declarațiilor poate fi constatat și în cadrul altor acțiuni de urmărire penală (verificarea declarațiilor la locul faptei, efectuarea experimentului, confruntarea etc.). Caracterul fals al declarațiilor

Otvetstvennii redactor, professor A. S. Koblikov. Izdatelistvo SPARK, Moscova, 1995, pp. 85-86).

²⁰ C. Miheș, *op. cit.*, p. 15.

²¹ Em. Stancu, *Tratat de criminalistică*, Ediția a IV-a. Editura Universul Juridic, București, 2007, pp. 384-385; C. Miheș, *op. cit.*, pp. 70-71.

²² A. Ciopraga, *Evaluarea probei testimoniale în procesul penal*, Editura Junimea, Iași, 1979, p. 156.

poate fi depistat și în procesul audierii altor persoane, în baza corpurilor delictive și a rapoartelor de expertiză judiciară²³.

5. Audierea propriu-zisă a martorilor care fac declarații mincinoase

Audierea propriu-zisă a martorilor reprezintă momentul în care devine pregnant rolul regulilor de efectuare a acestui act procedural, act cu largă rezonanță. Ascultarea unui martor – fiind avută în vedere, cu preponderență, împrejurarea în care martorul se află la prima ascultare, atât în fața organelor de urmărire penală, cât și a instanțelor de judecată – parcurge trei etape principale, guvernate, pe lângă regulile procesuale penale, și de reguli tactice criminalistice în etape distincte: etapa identificării martorilor, etapa relatării libere și etapa formulării de întrebări și de ascultare a răspunsurilor date de martor²⁴.

Practica demonstrează că cele mai eficace procedee tactice de audiere a martorilor care nu dau depoziții veridice sunt: 1) explicarea repetată a statutului procesual al persoanei respective și datoria acestuia de a face declarații veridice în cauza cercetată; 2) stimularea calităților pozitive ale martorului și a rolului lui în familie, colectiv, societate etc.; 3) convingerea martorului de lipsa de rațiune, absurditatea poziției ocupate și prezentării declarațiilor false; 4) audierea repetată pe aceleași circumstanțe; 5) audierea cu detalierea și concretizarea maximală a declarațiilor prezentate anterior; 6) prezentarea unor probe demascatoare existente în dosar; 7) efectuarea unor confruntări în scopul demascării declarațiilor false ale martorului etc.

Acestea și alte procedee tactice criminalistice pot fi utilizate în procesul audierii martorilor de rea-credință atât separat (selectiv) cât și în sistem (complex), la început un procedeu, apoi altul, și chiar al treilea, până se va atinge rezultatul așteptat. Procedeele respective, după părerea noastră, sunt prezentate pornind de la forța sau gradul lor de impact asupra personalității audiatului. Este clar faptul că trebuie de început cu cele mai simple procedee, însă unele dintre ele pot fi și omise în anumite situații și din diverse motive²⁵.

De asemenea, se susține că un anchetator sau un avocat abil, prin informațiile post-eveniment pe care le oferă martorului și prin tipul întrebării prin care se cere reactualizarea evenimentului perceput, poate influența

²³ *Криминалистика. Учебник.* / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская, *op. cit.*, p. 599 (*Criminalistica. Ucebnic.* / Т. В. Averianova, R. S. Belkin, Iu. G. Coruhov, E. R., *op. cit.*, p. 601).

²⁴ Em. Stancu, T. Manea, *Tactică criminalistică (I). Curs universitar*, Editura Universul Juridic, București, 2017, pp. 193-194.

²⁵ M. Gheorghită, *op. cit.*, p. 567.

hotărâtor acuratețea mărturiei în sensul dorit de el. Această manevră se poate realiza chiar și fără știrea martorului, el fiind de bună credință²⁶.

Este bine cunoscut faptul că martorii infracțiunii cercetate pot fi audiați în procesul penal minimum de două ori: o dată la urmărirea penală și o dată în instanța de judecată, dacă au prezentat, în conformitate cu statutul lor procesual, declarații veridice ce se coroborează cu celelalte probe în cauză. În alte situații, la decizia ofițerului de urmărire penală și a instanței de judecată, aceștia vor fi audiați de mai multe ori.

Atunci când ofițerul de urmărire penală, citând martorul, după îndeplinirea tuturor formalităților procesuale și tactice ale etapei introductive a audierii, trece la cea de a doua etapă - relatarea liberă, punând audiatului întrebarea respectivă, constată că acesta prezintă declarații false, care nu se coroborează cu materialele acumulate în cauză sau se eschivează în orice mod de a prezenta declarații, el poate aplica primul procedeu tactic de audiere a martorilor de rea-credință.

Acest procedeu tactic presupune că ofițerul de urmărire penală explică, în mod repetat, audiatului statutul procesual pe care persoana respectivă îl deține, conform legislației în vigoare, și datoria acestuia de a face declarații veridice în cauza cercetată. Totodată, ofițerul de urmărire penală atenționează audiatul de poziția greșită pe care a ocupat-o în cazul dat și-i propune persoanei respective reevaluarea acesteia în direcția sincerității și îndeplinirii obligațiilor civice. În cazul în care audiatul nu a tras concluziile cuvenite, ofițerul de urmărire penală poate utiliza și alte procedee tactice pentru a-l demasca²⁷. Din punct de vedere tactic se recomandă ca, în situații determinate, adevăratele motive ce pot conduce la mărturia mincinoasă să fie cunoscute înainte de a se purcede la efectuarea ascultării. Cunoașterea de către organele judiciare a acestor motive e impusă de necesitatea de a preîntâmpina mărturia mincinoasă deoarece, așa cum învederează practica judiciară, odată ce martorul a depus mincinos, mai anevoios poate fi determinat să părăsească această poziție datorită, pe de o parte, sentimentului de jenă, de rușine pe care îl încearcă în momentul demascării sale, iar pe de altă parte datorită temerii că va fi tras la răspundere penală pentru mărturie mincinoasă²⁸.

Alteori, este necesar ca declarația martorului să îmbrace formă scrisă. Printre motivele pentru care trebuie recurs la o asemenea tactică, se numără: considerente de ordin tactic, mai ales atunci când pot exista presiuni asupra martorului (de exemplu, se află în relație de prietenie cu inculpatul), o

²⁶ I. Buș, M. Miclea, D. David, A. Opre, *Curs postuniversitar de psihologie universitară*, Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj Napoca, 2003-2004, p. 74; C. Miheș, *op. cit.*, pp. 76-77.

²⁷ M. Gheorghită, *op. cit.*, pp. 567-568.

²⁸ A. Ciopraga, *op. cit.*, p. 229.

anumită incapacitate a martorului de a expune oral ceea ce a perceput datorită dificultății în exprimarea ordonată a ideilor, stărilor emoționale, temperamentului său, din cauza cadrului mai puțin familiar în care are loc audierea²⁹.

Un alt procedeu tactic criminalistic, care poate fi de asemenea utilizat la audierea persoanelor de rea-credință, este stimularea calităților pozitive ale martorului și evidențierea rolului lui în familie, colectiv, societate etc. De asemenea, ca procedeu tactic se aplică convingerea martorului de lipsa de rațiune, absurditatea poziției ocupate și a prezentării declarațiilor false. Lui trebuie să i se explice în ce constă absurditatea, netemeinicia poziției pe care se bazează declarațiile false și că aceasta contravine nu numai moralei, dar și statutului martorului. Justificat și necesar ca procedeu tactic este utilizarea audierilor repetate ale martorilor care nu dau declarații veridice la prima audiere. De obicei, martorii de rea-credință, fiind citați a doua oară și aflând de la ofițerul de urmărire penală despre necesitatea repetării declarațiilor anterioare, se opun a face acest lucru, declarând că tot ce au cunoscut cu privire la fapta cercetată au comunicat deja. Însă ofițerul de urmărire penală trebuie să insiste asupra necesității audierii acestora în mod repetat, pentru a clarifica și verifica circumstanțele infracțiunii săvârșite și alte date în cauză. Acest procedeu tactic se bazează pe analiza și evidențierea contradicțiilor în declarațiile martorului și accentuarea atenției celui audiat asupra caracterului contradictoriu al declarațiilor sale. Logica faptelor și lipsa argumentelor, concomitent cu alte procedee, poate determina audiutul să comunice adevărul³⁰.

Persoana care face ascultarea trebuie să depună eforturi să afle care sunt elementele care îl determină pe martor să se manifeste ca și cum ar avea ceva de ascuns, deoarece, nu în toate cazurile acestea au legătură cu obiectul cauzei. În faza întrebărilor, atunci când martorului îi este frică sau nu dorește să se implice în proces se adoptă tactica complexului de vinovăție. Aceasta constă în formularea unor întrebări care conțin cuvinte „afectogene” privitoare la faptă, apelarea la credința martorului, trezirea unor sentimente care să înfrângă sistemul de apărare al martorului. Un alt procedeu tactic potrivit acestei situații îl constituie ascultarea repetată a martorului. Toate elementele de mai sus vor ajuta la aprecierea declarației martorului, în contextul ansamblului probator, pentru ca, ulterior, organul judiciar să poată lua o decizie cu privire la modul cum va folosi informațiile obținute în cadrul audierii, pentru soluționarea procesului penal³¹. Ascultarea repetată a martorului poate constitui și un mijloc de stimulare a memoriei acestuia; martorul de bună-credință (adică acela care nu a încercat în nici un fel

²⁹ *Idem*, p. 152; C. Miheș, *op. cit.*, pp. 96-97.

³⁰ M. Gheorghită, *op. cit.*, pp. 568-569.

³¹ Em. Stancu, *op. cit.*, p. 444; C. Miheș, *op. cit.*, pp. 126-127.

ascunderea adevărului și este dispus să contribuie la soluționarea cauzei), prin ascultarea sa repetată și contradictorie, atunci când este cazul, cu alte persoane, poate - prin efortul suplimentar pe care îl implică o asemenea activitate tactică - să își aducă aminte de împrejurări, stări, fenomene pe care le-a perceput, dar care au fost pierdute pe parcursul procesului reactivării memoriale³².

Următorul procedeu tactic, utilizat la audierea martorilor de rea-credință, este audierea acestora cu detalierea și concretizarea maximală a declarațiilor prezentate anterior. O astfel de audiere a persoanelor neconștiincioase se impune a fi efectuată cu o detaliere maximă a circumstanțelor de importanță secundară despre care martorul nu putea să se înțeleagă cu alte persoane, inclusiv cu bănuitul, învinuitul³³.

La audierea repetată sau detaliată, martorul poate modifica declarațiile sale, afirmând că veridică este ultima mărturie. În asemenea caz, ofițerul de urmărire penală, ulterior, trebuie să verifice cu certitudine ambele declarații, să le compare una cu alta și cu alte probe existente în cauză. Cu ocazia audierii repetate sau detaliată, se impune constatarea motivelor de dare a primelor declarații și a cauzelor de modificare a lor.

Prezentarea unor probe demascatoare existente în dosar ca procedeu tactic, în cadrul audierii martorilor de rea-credință, poate fi efectuată doar după aplicarea unora din precedentele procedee, descrise mai sus. Pentru prezentare pot fi utilizate numai probele verificate, de veridicitatea cărora ofițerul de urmărire penală este convins. Acestea, de obicei, se prezintă în cumulul de probe, și nu de una singură. Prezentarea poate fi efectuată numai după utilizarea altor procedee, care nu l-au determinat pe audiat să spună adevărul. În astfel de situații, ofițerul de urmărire penală este dator să prevadă verosimilele reacții, răspunsuri ale martorului de rea-credință, la probele prezentate și până atunci, el trebuie să-i adreseze audiatului asemenea întrebări care ar neutraliza posibilele lui obiecții, negări ale probelor prezentate. De exemplu, când se preconizează a se prezenta declarațiile unor martori sau ale unui bănuît ori învinuit, atunci, în prealabil, întâi de toate este necesar de a stabili dacă audiatul cunoaște anumite persoane (numind mai multe nume, printre care și ale persoanelor ale căror declarații vor fi prezentate) și care sunt relațiile cu ele, dacă nu cumva există relații ostile sau de dușmănie cu careva dintre cei nominalizați.

În raport cu importanța probelor, legătura reciprocă dintre ele și personalitatea audiatului, se determină succesiunea prezentării probelor existente în cauză. La acest moment, în practică se cunosc două variante de prezentare a probelor în cadrul audierii persoanelor neconștiincioase: 1)

³² Em Stancu, *op. cit.*, p. 485.

³³ M. Gheorghită, *op. cit.*, p. 569.

prezentarea probelor pe măsura progresării importanței lor și 2) prezentarea probei de bază („zdrobitoare”), care are cea mai mare importanță în cauză³⁴.

6. Concluzii și recomandări

În acele cauze penale în care probatoriul se întemeiază cu precădere pe mijloacele materiale de probă, importanța declarațiilor persoanelor rămâne nealterată, deoarece mijlocul material de probă nu prezintă valoare în sine; considerat izolat, nu dovedește nimic dacă nu este integrat în ansamblul împrejurărilor cauzei, dacă nu se cunoaște proveniența lui. Or, toate acestea nu pot fi precizate decât prin mijlocirea declarațiilor omenesti.

Acțiunea de a face afirmații mincinoase înseamnă a face relatări nesincere, respectiv, în neconcordanță cu cele știute de martor. Infracțiunea de mărturie mincinoasă nu subzistă în situația când martorul redă sincer, corect împrejurările și faptele pe care le cunoaște, însă dă acestora o semnificație eronată, deoarece sarcina aprecierii probelor revine organelor abilitate de lege. De asemenea, infracțiunea de mărturie mincinoasă nu există când martorul relatează că a văzut sau a auzit anumite lucruri, care au avut loc în realitate, dar pe care nici nu le-a văzut, nici nu le-a auzit, ci doar le-a cunoscut indirect.

În situațiile când prin afirmațiile mincinoase martorul urmărește să evite tragerea sa la răspundere penală, fapta nu constituie o infracțiune. O soluție contrară ar duce la concluzia că, în sarcina celor ce au săvârșit o infracțiune, există obligația de autodenunțare, concluzie ce nu poate fi acceptată, atâta timp cât nici obligația denunțării unor infracțiuni săvârșite de alte persoane nu există, decât în cazurile în care legea prevede expres acest lucru.

Nu reprezintă dare de declarații participarea persoanelor în cadrul acțiunilor de urmărire penală, unde aceste persoane sunt implicate în vederea efectuării altor funcții, ca de exemplu, examinarea corporală, experimentul, prezentarea spre recunoaștere, colectarea mostrelor pentru cercetare comparativă.

Procedeele tactice de depistare și constatare a declarațiilor false, după caracter și conținut, pot fi divizate în următoarele categorii: a) procedee de influență emoțională; b) procedee de influență logică; c) combinațiile tactice. Această divizare este una convențională, deoarece unul și același procedeu în unele situații poate fi eficient, în virtutea influenței emoționale asupra persoanei audiate, iar în altele – să reprezinte un mijloc de convingere în vederea prezentării declarațiilor conforme realității.

Reținem și faptul că demascarea persoanei audiate care a prezentat declarații false poate genera consecințe duble: fie prezentarea declarațiilor corecte, fie substituirea declarațiilor false prezentate anterior cu alte

³⁴ *Idem*, p. 570.

declarații, de asemenea, false. În cel de-al doilea caz, procesul demascării persoanei în prezentarea declarațiilor cu bună-știință false urmează să continue cu aplicarea unor procedee tactice specifice.

De asemenea, cu titlu de lege ferenda, propunem o nouă redacție a art. 312 din Codul penal al Republicii Moldova „**Declarația mincinoasă, concluzia falsă sau traducerea incorectă**”:

- (1) *Prezentarea, cu rea voință, a declarației mincinoase de către martor sau partea vătămată, a concluziei, a explicației, sau a declarației false de către specialist sau expert, a traducerii sau a interpretării incorecte de către traducător sau interpret, dacă această acțiune a fost săvârșită în cadrul urmăririi penale sau judecării cauzei în instanța de judecată națională ori internațională.*

Se pedepsește cu amendă în mărime de până la 300 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani, în toate cazurile cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 2 ani.

- (2) *Aceleași acțiuni:*

- a) *legate de învinuirea în săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave;*
- b) *săvârșite din interes material;*
- c) *însoțite de crearea artificială a probelor acuzatoare;*
- d) *săvârșite în privința unei persoane minore.*

se pedepsesc cu amendă în mărime de la 200 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de până la 5 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani”.

Referințe

- Aionițoaie C., Stănică T., Gheorghe V., Bercheșan V., *Tactica criminalistică*, Serviciul Editorial și Cinematografic al M.I. București, 1989
- Buș I., Miclea M., David D., Opre A., *Curs postuniversitar de psihologie universitară*, Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea „Babeș Bolyai, Cluj Napoca, 2003-2004
- Ciopraga A., *Evaluarea probei testimoniale în procesul penal*, Editura Junimea, Iași, 1979
- Doltu I., Draghici V., Negip M., *Martorul în procesul penal*, Editura Lumina Lex, București, 2004
- Gheorghiuță M., *Tratat de criminalistică*, F.E.P. Tipografia Centrală, Chișinău, 2017
- Gîrlea A., *Justiția în calitate de obiect al denunțării false și al declarației mincinoase*, în *Legea și Viața*, octombrie 2012
- Miheș C., *Criminalistica. Ascultarea martorului*, Editura Lumina Lex, București, 2008
- Nastas A., *Răspunderea pentru declarațiile cu rea-voință în dreptul penal*, Autoreferatul tezei de doctor în drept, Chișinău, 2017
- Nastas A., Cușnir V., *Răspunderea pentru declarațiile cu rea-voință în dreptul penal*, Monografie, Chișinău, 2019

- Stancu Em., *Tratat de criminalistică*, Ediția a IV-a, Editura Universul Juridic, București, 2007
- Stancu Em., Manea T., *Tactică criminalistică (I). Curs universitar*, Editura Universul Juridic, București, 2017
- Toader T., *Drept penal român. Partea specială*, Ediția a 5-a revizuită și actualizată până la 10 ianuarie 2011, Editura Hamangiu, București, 2011
- Бунев А. Ю., Бунеева В. Ю., *Особенности уголовной ответственности за принуждение к даче показаний*, Красноярск, 2001
- Драпкин Л. Я., Карагодин В. Н., *Криминалистика. Учебник*. Издательство П Р ОСПЕКТ, Москва, 2007
- Криминалистика. Учебник.* / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская. Издательство Н О Р М А, Москва, 2016
- Учебник уголовного процесса.* Ответственный редактор, профессор А. С. Кобликов. Издательство СП А Р К, Москва, 1995

